

SPORDIORGANISATSIOON JA -KORRALDUS

Joe Noormets, Terviseteaduste ja Spordi Instituut, Tallinna Ülikool

2.3 Aus Mäng spordis

Aus Mäng on kutsutud ellu, et suurendada teadlikkust spordieetika vajadusest. Ausa Mängu rõhutatud printsiibid on:

- reeglitest lugu pidamine,
- kohtunikest ja nende otsustest lugu pidamine,
- vastastest lugu pidamine,
- anda igaühele võrdne võimalus osaleda,
- säilitada enesevalitsemine.

Aus Mäng näitab suhtumist ja käitumist spordis, mis on kooskõlas uskumusega, et sport on eetilise toiming – see ei sisalda vägivalda, pettuse, medikamentide kuritarvitamise akte või ükskõik milliseid teisi väärnähtuste vorme, mis on ette võetud selleks et võita. Kui mainitud elemendid kaasnevad spordiga, kaob tõsine võitlusvaim ja spordile ei jää alles mingit eesmärki. Aus mäng ei tähenda vaid kirjapandud reeglitest kinnipidamist vaid pigem kirjeldab sportlase, treeneri, kohtuniku, spordijuhi, pealtvaatajate jt spordis osalejate õiget suhtumist ja õiget vaimsust, milles nad end teostavad, näidates üles austust teiste vastu ja hoolt oma vabaduse säilitamisest, kaitstes seda füüsilise või psüühilise kahjustamise eest. Ausus on püüd asetada iseend teise asemele ja käituda vastavalt. Aus mäng on eelkõige inimese isikliku kohustumise küsimus.

Olümpiamängude avatseremoonial annavad üks sportlane ja üks kohtunik vande kõigi sportlaste ja kohtunike nimel. Need vanded kohustuvad sportlasi ja kohtunikke kinni pidama reeglitest, mis juhivad mängu “tõelise sportlaslikkuse vaimus”. Seega on olümpiavandes kaks osa – järgida reegleid ja käituda sportlikus vaimus.

Reeglid

Sport ilma reegliteta on võimatu ja sport milles reegleid sagedasti rikutakse lõhub spordi ja sellest loobutakse. Seega on iga sportlase huvides, et reegleid järgitaks ja neid, kes reeglitest kinni ei pea peab karistatama. Antiikmängudel olid karistused reeglite rikkumisel ja petmisel, st rikkudes reegleid selleks et vältida karistust, väga karmid – atleete karistati reeglite rikkumise ja petmise puhul piitsutamisega (Harris 1979: 11, 56, 147) ja kepihoopidega (Harris 1979: 98).

Sportlaste ja kohtunike vanded ei ole (või ei tohiks olla) lihtsalt administratiivsed deviisid; need on tõsised lubadused ja need asetavad isikliku vastutuse reeglite järgimise eest sportlastele ja kohtunikele kuna läbi inimajaloo on lubadusest kinnipidamist peetud kohustuseks isegi siis, kui võib olla mingi vahetu kasu neist mitte kinni pidada. See isiklik vastutus reeglite järgimiseks on olümpismi tuum.

(a) Reeglite rikkumine. Mõningad sportlased rikuvad reegleid ettekavatsetult ja aktsepteerivad karistust, kuna see võib olla teatud situatsioonis kasulik. Näiteks pigem

mängida jalgpallis käega või takistada korvpallis vea hinnaga viset korvile ja teenida selle eest vabalööök või vabavisked oma võistkonna kahjuks, kui lasta mängu vabalt jätkuda. Mõned sportlased võivad väita, et see enese kaitsmine on reeglite kohane ja on seega lubatud. Kuid ettekatsetatud plaan rikkuda teatud reeglit, isegi kui karistusega lepitakse, on olümpiavande vastandlik.

- (b) Ebaaus kohtunikutöö. Mõnikord tehakse vigu kohtunikutöös ja seda eriti stiilistel spordialadel nagu näiteks iluuisutamine, võimlemine ja vettehüpped, kus kohtunik võib rikkuda erapooletuse põhimõtet ja eelistada võistlejat ühest riigist, riikide grupist, kontinendilt või etnilisest grupist. Selline eelistus, kui see leiab kinnitust, võib kiiresti ja tugevalt kahjustada spordivõistlust ja eriti sellist nagu seda on Olümpiamängud. Erapooletu reeglite haldamine on kõigi kohtunike esmane kohus. See on ka elementaarne õiglusprintsip kogu tsiviliseeritud ühiskonnas.
- (c) Reeglid treeningul. Mõningaid reegleid tuleb järgida ka väljaspool võistlusareeni. Tähtsaimad neist on kõlblikkus, varasemalt tuntud kui "amatörisim", ja reeglid medikamentoosete ja farmakoloogiliste abivahendite kasutamise kohta.

Sportlik vaimsus

Spordivõistlustel väljendub sportlik vaimsus mitte reeglite järgimises või rikkumises vaid võistlejate suhtumises konkurentidesse mitte kui vaenlastesse vaid kui sõbralikesse rivaalidesse. Võidule pürgimine peab käima käsikäes kaasvõistlejate austamise ja sõprusega.

Ausa mängu teooria rakendamine praktikas

Kogu oma elu kestel tunneme ära selle, mis on hea, kuid alati me ei vii seda täide; me teame mida peaksime tegema, kuid me ei tee seda. Sport ei ole selles suhtes muust elust erinev. Selleks et sportliku vaimuse juurde kuuluvaid väärtusi täielikult teostada, peab läbima kolm protsessi ja mitmeid alaprotsesse. Esiteks peame valima mida me väärtustame, st valima erinevate alternatiivide seast kõige tähtsama. Teiseks peame valitud väärtust kõrgelt hindama, olles oma valiku üle rõõmsad ja kinnitades oma valikut avalikult. Kolmandaks peame oma valikuga midagi tegema, mitte vaid üks kord, vaid korduvalt läbi kogu oma sportliku karjääri.

Mõningate sportlaste ja treenerite jaoks on olümpismi väärtused küll teada ja tuntud, neist räägitakse ja nende üle arutletakse, kuid need ei ole "toimivad" kuna nende järgi ei tegutseta. Näiteks sportmängus tehtud veale kättemaksuks omapoolse vea mittetegemine võib olla küll väljaöeldud väärtus, kuid kui sportlane tasub kätte talle tehtud vea eest või koguni asetab oma kättemaksu mängus esikohale, on kättemaksuks vea mittetegemine kui väärtus mittetoimiv.

Üks tugevamaid jõude väärtuste toimimise vastu on teiste halb eeskuju. Kui sportlased usuvad, et enamus kaasvõistlejaid on kättemaksuhimulised, kasutavad dopingut, ähvardavad konkurente ja kohtunikke või kiidavad heaks ebaseaduslikke autasusid, on raske rakendada vastupidiseid väärtusi. Nendest võidakse koguni täiesti lahti ütelda, kuna "kõik käituvad nii" või "sa pead tegema nii, et võita". Selline moraali puudumine ja selle õigustamise surve võib olla väga tugev, kuid see ei määra siiski seda, mis on spordis tegelikult õige ja vale, hea ja halb.

Ausa mängu idee levikule kaasaaitamine

Ausa mängu ideed peavad toetama igakülgset kõik spordis osalejad. Ausa mängu ideede teavitamise kaudu peaksid kõik mõistma, et sportlaslikkus ja ausus on ka tänapäeval olulisimaks spordi elemendiks. Ausa mängu sõnumi levitamisel on oluline kõigi sporditegevustesse kaasatute koostöö:

Sportlased:

- tegema koostööd võistkonnakaaslastega, treeneritega, kohtunikega ja konkurentidega; kohelda neid austusega;
- mõistma, et ilma vastasteta ei oleks võistlust;
- pürgima täiuslikkuse poole, tunda rõõmu ja täiustada oma oskusi, seejuures tunnustades oma piire;
- mitte püüdma saavutada eelist vastase üle ebaausate võtetega;
- tundma reegleid ja võistleva kirjapandud reeglite järgi ja vaimus;
- arvestama, et kohtunikud on võistlusel sportlasele reeglite tõlgitsemiseks; nende otsuseid tuleb tunnustada;
- mitte kasutama labast kõnepruuki või solvama vastaseid, treenereid, kohtunikke ja pealtvaatajaid.

Õpetajad:

- õpetama lapsi tundma uhkust omaenda ja teiste saavutuste ja pingutuste üle;
- julgustama kõigi osalemist, hoolimata oskuste tasemest;
- aitama lastel mõista sportlaslikkuse tähendust;
- pidama meeles, et mitte kõiki lapsi ei kõida ühtmoodi sportlikud tegevused – ärge kunagi sundige lapsi osalema;
- tagama liikumiskoha, mänguplatsi ja varustuse ohutuse;
- olema eeskujuks omaenese käitumisega;
- õpetama, et vägivalla kasutamine pole vastuvõetav;
- tegema õpilastele selgeks, et mängu- või käitumisstiil, mille tunnistajateks ta mõne sportlase puhul on, ei ole tingimata õiglane või sportlaslik.

Treenerid:

- olema eeskujuks sportlastele ja pealtvaatajatele;
- õpetama sportlaslikkuse väärtusi, toimima nende järgi ja ootama ka teistelt sama;
- mitte kunagi vaidlema kohtunikega ja teiste treeneritega sportlaste või pealtvaatajate ees;
- säilitama ja järgima kirjapandud reegleid ja tegema noomitusi reeglite vastu eksinutele;
- austama ja kohtlema sportlasi kui indiviide, tunnustades nende erinevat võimete taset;
- kasutama ainult konstruktiivset kriitikat ja õhutama sportlasi olema distsiplineeritud ja ausad;
- mitte soodustama suhtumist - "võit iga hinna eest".

Kohtunikud:

- säilitama head suhted sportlastega ja treeneritega;
- olema teadlikud mängureeglitest;
- kohandama kohtunikutöö sportlaste tasemele vastavaks;
- määrama karistusi sportlastele ja treeneritele;
- säilitama vormisoleku taset, mis on vajalik sobivaks kohtunikutööks.

Lapsevanemad:

- väljendama selgelt ja avalikult oma muret, kui ollakse häiritud spordivägivallast;
- mitte kunagi sundima last osalema spordis;

- mitte kunagi vaidlustama avalikult kohtuniku tegevust;
- mitte püüdma saavutada oma unelmaid oma lastele surve avaldamise kaudu;
- olema teadlik, kes juhendab teie last – Kas treener on omandanud piisavad oskused, teadmised vigastuste vältimisest ja lapse arengust?
- osalema vähemalt ühes oma lapse treeningtunnis – Kas treener kohtleb lapsi õiglaselt?
- rääkima oma lapsega – Kas talle meeldib oma võistkond ja spordiala? Kas ta õpib, et liikumisrõõmu tundmine, oma parima andmine ja sportlaslikkus on tähtsad?
- nähes probleeme, reageerima sellele kohe ja teadustama sellest ka teisi vanemaid;
- vahetama kanalit, kui sport muutub TV-s vägivaldseks; selgitama lapsele, et kaklus, halvasti kohtlemine ja söimamine ei ole spordis vastuvõetavad;
- kiitma heaks ja toetama ausa mängu ideid, mida levitavad kohalikud, maakondlikud ja üleriigilised spordiorganisatsioonid ja teised institutsioonid.

Meedia:

- kajastama ausa mänguga liituvaid teemasid ja situatsioone;
- mõistma hukka spordis esineva vägivalda, ebaeetilised strateegiad, “head vead”, söimu ja dopingi kasutamise;
- toetama kohtunike tööd;
- toonitama ausat mängu, mitte tegema vägivaldast spordis uudist.

Pealtvaatajad:

- mitte naeruvääristama sportlasi;
- ergutama õiglast ja ausat võistlust;
- näitama üles austust kohtunike otsuste vastu;
- mõistma hukka vägivalda ilmingud;
- säilitama väärika käitumise.

Spordijuhid:

- edendama programme, mis rõhutavad liikumisrõõmu ja oskuste täiustamist;
- kindlustama, et programmid pakuvad võrdseid võimalusi kõigile osalejatele, sõltuvalt eest, soost, kehakasvust ja oskuste tasemest;
- tagama sobiva spordivarustuse ja ohutu spordiehitiste kättesaadavuse;
- lülitama treenerite koolitusse sportlaslikkuse ja ausa mängu teemad;
- näitama selgelt, et vägivald ja ebasportlik käitumine on vastuvõetamatud;
- looma ausa mängu auhinna;
- mõistma hukka igasuguse vägivalda, reklaamides oma spordiareeni kui ausa mängu piirkonda.

Teised osapooled:

- sponsorina nõudma, et järgitaks ausa mängu printsiipe;
- reklaamiandjana hoiduma kiusatusest kasutada toodete reklaamimisel teemasid või pilte, mis näitavad vägivalda spordis;
- meditsiinitöötajana teavitama spordivägivalda tõsistest tagajärgedest ja väljendama oma muret avalikult;
- spordikorraldajatena olema avalikult vägivalda vastu spordis;
- valitud riigitegelasena väljendama oma muret vägivaldpuhangute vastu spordis ja rääkima avalikkuses ausast mängust;
- avaliku elu tegelasena liitma oma kõnedesse ausa mängu teemasid.